

Pripomínanie hladomoru

Prezentácia pre učiteľov a študentov

Táto prezentácia sa skladá z:

- 10 popisov miest pamätníkov pripomínajúcich hladomor,
- 2 cvičení pre študentov.

Ciele

Vďaka tejto prezentácii:

- prečítate si o rôznych pamätníkoch hladomoru v rôznych krajinách,
- naučíte sa analyzovať pamätníky,
- uvedomíte si, prečo a ako si spoločnosť pripomína svoju minulosť.

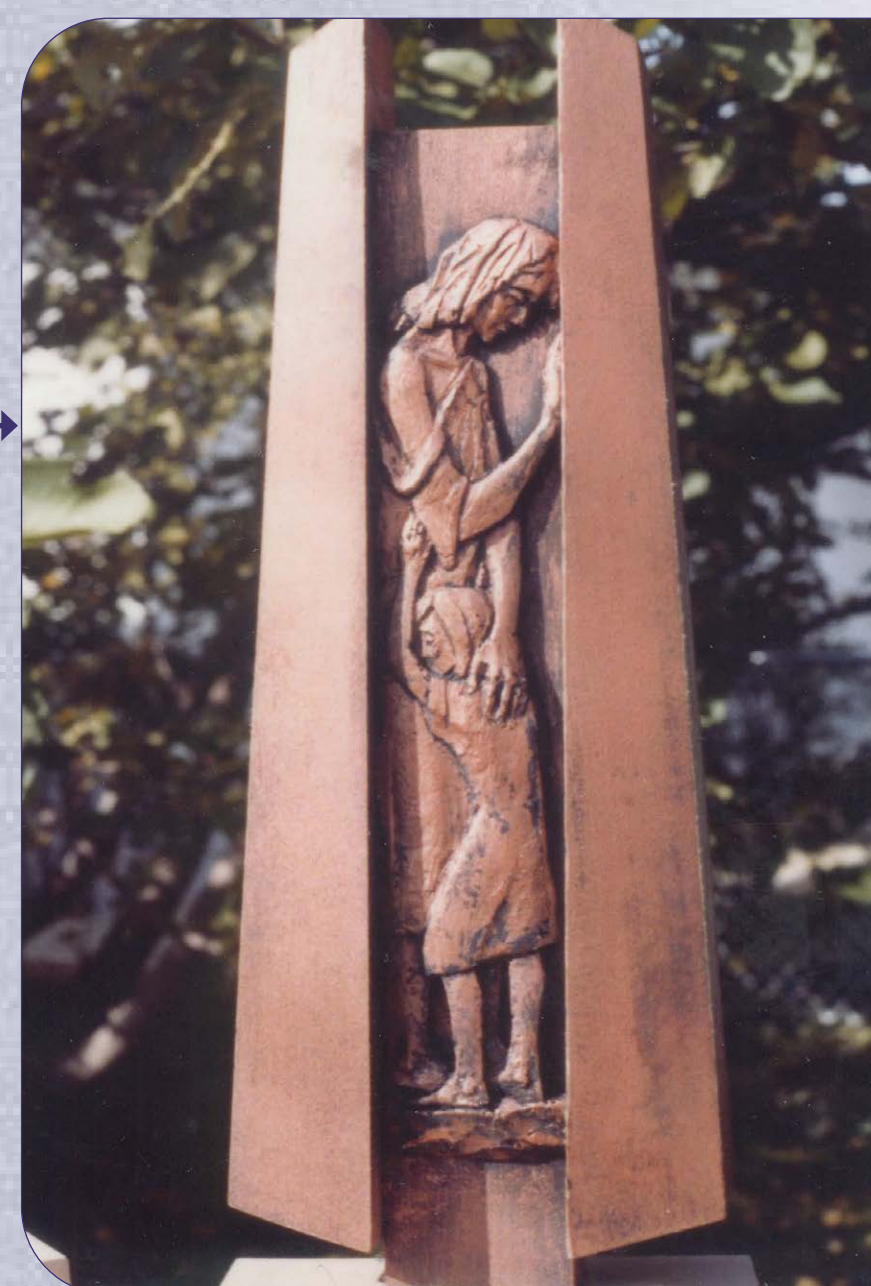

Vzorový diapozitív

V tejto prezentácii nájdete diapozitívy o 10 pamätných miestach.

Všetky miesta sú opísané podľa rovnakého vzoru:

Fotografia

Matka a dieťa

Ako pamätník vyzerá? O čom je?

V strede kompozície Romana Kowalu je postava matky a dieťaťa, odliatok je z bronzu. Celý pamätník je vysoký 4,5 m, podstavec je z čiernej žuly. Zdôrazňuje samotu a izoláciu od akejkoľvek pomoci počas veľkého hladomoru.

Na rozdiel od iných pamätníkov postava matky s dieťaťom zobrazená Kowalom neplače, ale skôr skláňa hlavu pred situáciou, z ktorej niet úniku. Sama je v pasci bez východiska. Drží dieťa pri sebe, pravou rukou ho chráni pred múrmi, ktoré ich obkolesujú.

Inštalovaný	24. júna 1984
Autor	Roman Ivan Kowal
Pôvodca	Pobočka Ukrainian Canadian Committee vo Winnipegu (Ukrainian Canadian Congress)
Zdroje financovania	Súkromní darcovia

Nápis v anglickom, francúzskom a ukrajinskom jazyku:

„Tento pamätník pripomína 50. výročie hladomoru – genocídy na Ukrajine v rokoch 1932 – 33, na večnú pamiatku viac ako 7 miliónov nevinných obetí násilného hladovania: výsledku bezcitnej politiky, ktorú nariadila sovietska vláda v Moskve“

Názov pamätného miesta

Ako pamätník vyzerá?
O čom je?

Tu nájdete krátky opis pamätného miesta, ako vyzerá, a prvky, ktoré stoja za zmienku. Vysvetlíme význam daného pamätného miesta a jeho posolstvo.

Miesto,
kde sa nachádza

Nápis na pamätníku

Tabuľka obsahuje základné informácie o pamätnom mieste vrátane autora, pôvodcu, dátumu, keď bol inštalovaný, a zdrojoch financovania.

Prerušený cyklus života

Ako pamätník vyzerá? O čom je?

Dizajn pamätníka je v tvare kruhu, ktorý je vyrobený z lešteného hliníka, je 2,5 metra vysoký, symbolizuje ľudský život prerušený neprirodzeným spôsobom. Na kruhu sú ľudské ruky z ocele, sú zdeformované a ťahujú sa gestom prosiacim o pomoc a aby sa utrpenie skončilo.

Tento pamätník symbolizuje nevyspytateľný zvrät politickej ideológie a rozsah ľudského utrpenia a odporu voči násiliu.

IN MEMORY OF THE MILLIONS WHO PERISHED
IN THE GENOCIDAL FAMINE INFLICTED UPON
UKRAINE BY THE SOVIET REGIME
IN MOSCOW 1932 - 33

Errected by
Ukrainian Canadian Committee, Edmonton Branch
1983
Designed by Lubella

Edmonton,
Kanada

Inštalovaný	23. októbra 1983
Autor	Ludmilla Temertey
Pôvodca	Ukrainian Canadian Professional and Business Club (UCPBC) v Edmontone
Zdroje financovania	Súkromní darcovia

**Nápis v ukrajinskom, anglickom
a francúzskom jazyku:**

„Na pamiatku miliónov, ktoré zahynuli
v genocídnom hladomore, ktorý
na Ukrajinu uvalil v rokoch 1932 – 33
sovietsky režim v Moskve“

„Budme všetci v strehu voči tyranii,
násiliu a neľudskosti.“

Iné informácie:

Bol to prvý pamätník hladomoru
vo verejnom priestore. Matka
autorky prežila hladomor.

Matka a dieťa

Ako pamätník vyzerá? O čom je?

V strede kompozície Romana Kowalu je postava matky a dieťaťa, odliatok je z bronzu. Celý pamätník je vysoký 4,5 m, podstavec je z čiernej žuly. Zdôrazňuje samotu a izoláciu od akejkolvek pomoci počas veľkého hladomoru.

Na rozdiel od iných pamätníkov postava matky s dieťaťom zobrazená Kowalom neplače, ale skôr skláňa hlavu pred situáciou, z ktorej niet úniku. Sama je v pasci bez východiska. Drží dieťa pri sebe, pravou rukou ho chráni pred múrmi, ktoré ich obkolesujú.

Winnipeg,
Kanada

Inštalovaný	24. júna 1984
Autor	Roman Ivan Kowal
Pôvodca	Pobočka Ukrainian Canadian Committee vo Winnipegu (Ukrainian Canadian Congress)
Zdroje financovania	Súkromní darcovia

Nápis v anglickom, francúzskom a ukrajinskom jazyku:

„Tento pamätník pripomína 50. výročie hladomoru – genocídy na Ukrajine v rokoch 1932 – 33, na večnú pamiatku viac ako 7 miliónov nevinných obetí násilného hladovania: výsledku bezcitnej politiky, ktorú nariadila sovietska vláda v Moskve“

Mohyla náreku

Ako pamätník vyzerá? O čom je?

Pamätník vyzerá ako obrovský zvon s tridsiatimi menšími zvonmi, ktoré sú umiestnené na jeho okraji, ich počet zodpovedá počtu regiónov na Ukrajine. Pamätník kombinuje kresťanské a iné tradičné formy pochovávaní v ukrajinskej kultúre. Umiestnili ho na pohrebnú mohylu, ktorú symbolicky navršíli podľa vzoru hrobu Kozákov.

Symbol zvona umelci často používajú pri návrhoch pamätníkov hladomoru, je to neoddeliteľný prvok na miestach kresťanských obradov. Tu sa stáva symbolom živej historickej pamäti národa, ktorý privoláva svoju minulosť.

Inštalovaný	11. septembra 1993 (k 60. výročiu hladomoru)
Autor	Anatolii Ihnashchenko
Pôvodca	Ukrajinská kultúrna nadácia (The Ukrainian Cultural Foundation)

Nápis v ukrajinskom jazyku:

„Hladomor – 1933: keď odíde jeden človek, zomrie s ním celý svet. Keď milióny skončia v bezodnej priepasti, tak vymrie celá galaxia.“

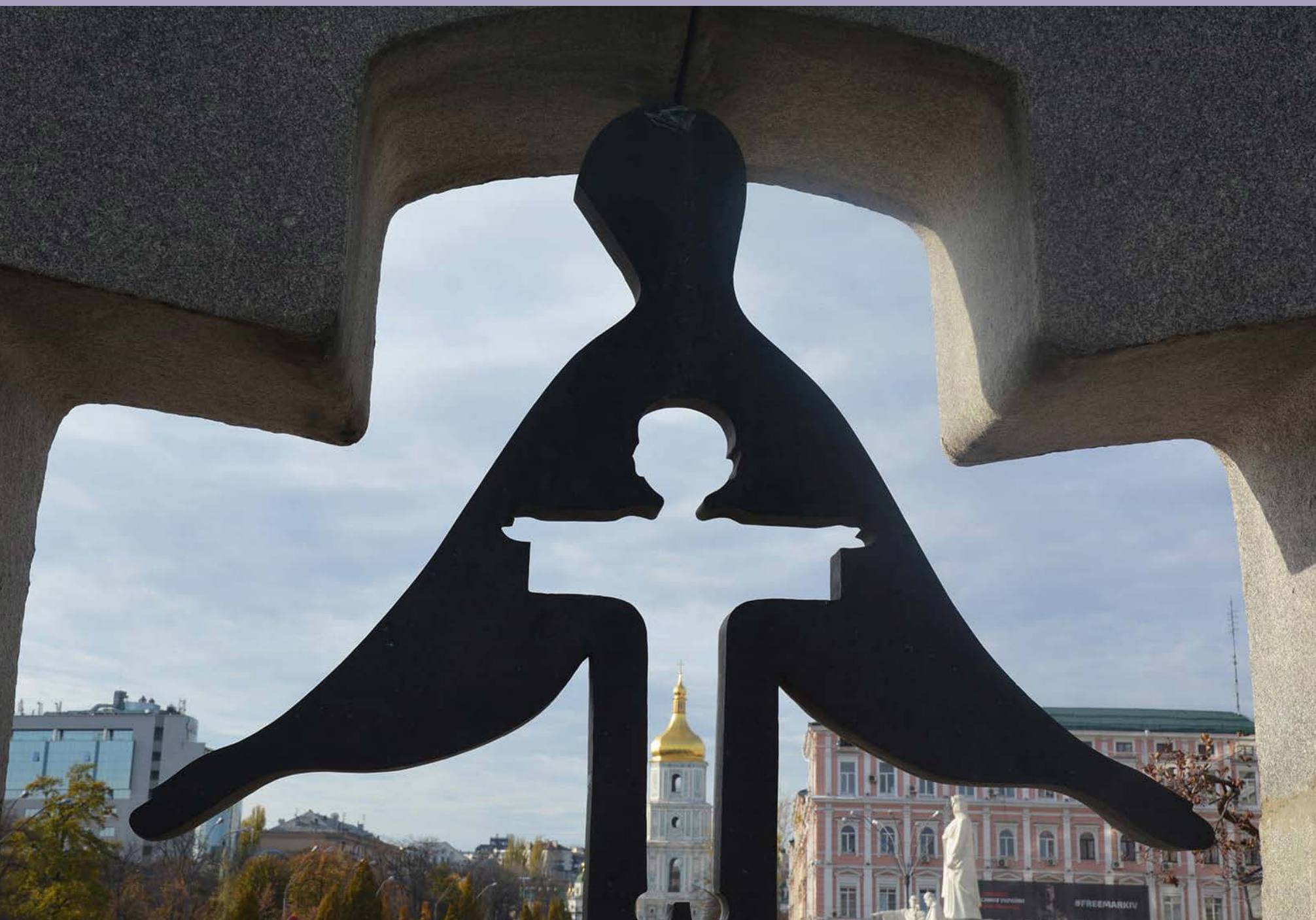
МЕМОРИАЛ НАРОДНОЇ СКОРБОТИ
„ГОЛОДОМОР-1933“
ІНІЦІАТОР
ТВОРЧИНІ
ПИСЬМЕННИК-ЗЕМЛЯК
ОЛЕКСА КОЛОМІСЬ
УКРАЇНСЬКИЙ ФОНД
КУЛЬТУРИ
СВЯЩЕННИ
ІСІЯ
ПОРЯДЖЕННЯ
12 СЕРПНЯ 1990 РОКУ

Pamätník hladomoru pri Chráme sv. Michala

Ako pamätník vyzerá? O čom je?

Pamätník je štvorcová stéla* zo šedej žuly, do ktorej je v strede vytesaný tvar kríža. Uprostred priestoru v tvare kríža je kovová postava ženy, na jej hrudi je vyrezaný tvar dieťaťa s natiahnutými rukami.

Zeminu, na ktorej pamätník stojí, priviezli zo všetkých regiónov Ukrajiny vrátane Autonómnej republiky Krym. Obe postavy obopína kríž, aby sa zdôraznila mučenícka smrť a vyhladenie počas hladomoru.

Námestie sv. Michala,
Kyjev, Ukrajina

Inštalovaný	12. septembra 1993 (k 60. výročiu hladomoru)
Autori	Autorom návrhu je Mykola Kysly a autorom sochy je Vasyl Perevalsky
Pôvodca	Združenie vedeckých pracovníkov hladomoru – genocídy v rokoch 1932 – 33

* Stéla je vzpriamená kamenná doska alebo stĺp, na ktorom býva pamätný nápis alebo reliéfny dizajn, ktorý často slúži ako náhrobný kameň.

Nápis:
1932–33

Iné informácie:

Tento pamätník inšpiroval mnohé iné pamätníky, a tie verne odrážajú jeho tvar. Nachádzajú sa v Brazílii, Paraguaji, USA, Spojenom kráľovstve a Nemecku. Jedným z nich je pamätník v Edinburgu v Škótsku (z roku 2017).

Čo myslíte, prečo sa tento symbol opakuje na toľkých miestach?

Svieca pamäti

Ako pamätník vyzerá? O čom je?

Impozantný 30 metrov vysoký pamätník v tvare sviece, zvyčajne nazývaný Svieca pamäti. Jeho biely povrch je opracovaný tak, aby pripomínal tradičnú vyšívanú textíliu (*rušnik*, podobá sa tým, ktoré sa používali pri tradičných svadobných obradoch).

Dookola pamätníka sú umiestnené štyri čierne kríže, ktoré pripomínajú ostnatý drôt. Ďalej sú tam zlaté bociany uväznené medzi krížmi a ukrižované na nich. Bocian je v ukrajinskej ľudovej kultúre veľmi dôležitý, symbolizuje domov, pokoj a prosperitu miesta, ktoré obýva. Zlatá farba predstavuje bohatstvo ukrajinského vidieka a často sa používa ako kontrast k tmavým, pochmúrnym prvkom, ktoré zastupujú hladomor.

Rušnik, ukrajinské vyšívané súkno

Inštalovaný	22. novembra 2008
Autor	Anatolii Haydamak
Pôvodca	Prezident Ukrajiny (Viktor Juščenko)
Zdroje financovania	Štátom financovaný program

Otázka:

Čo myslíte, prečo umelec použil ako symbol uväzneného bociana?

Iné informácie:

Pamätník hladomoru – genocídy na Ukrajine je Ukrajinským národným múzeom a centrom venovaný obetiam hladomoru.

Trpké spomienky na detstvo

Ako pamätník vyzerá? O čom je?

V strede tohto symbolického kamenného kruhu stojí socha malého dievčaťa. Drží v rukách stebľa obilia ako symbol zákona piatich klasov, ktorý kriminalizoval zber čo len niekoľkých stebiel. Dievčatko stojí bosé na kamennom podstavci.

Umiestnenie dievčaťa v strede možno interpretovať ako smrť dieťaťa obetovaného na oltár histórie (čo je kresťanská interpretácia). Dojčatá a malé deti tvorili určite najväčšiu skupinu obetí hladomoru.

Inštalovaný	2008
Autor	Petro Drozdovskiyi
Zdroje financovania	Štátom financovaný program

Na podstavci je zlatými písmenami napísaný názov básne Tarasa Ševčenko :

„I mrtvym, i živym, i nenarodzenym zemlijakam mojim, v Ukrajini i ne v Ukrajini moje družne poslavie“

(„Moje priateľské posolstvo aj mŕtvym, aj živým, aj nenarodeným mojim rodákom na Ukrajine aj mimo Ukrajiny“)

Obilné pole

Ako pamätník vyzerá? O čom je?

Uprostred Národného pamätníka hladomoru je bronzový basreliéf nazvaný Obilné pole. V dĺžke deviatich metrov sa postupne do diaľky strácajú stebľa obilia, ktoré symbolizujú jeho zhabanie. Dynamický prechod zľava doprava ustupujúceho obilného poľa môže predstavovať prázdnotu, ktorá zostala po životoch stratených počas hladomoru, alebo by mohol vyjadrovať neprirodzenosť hladomoru. V spodnej časti obilných stebiel je nápis „Hladomor 1932 – 1933“. Sochárske dielo je dostupné na vzdialenosť ruky, čo vyzýva na dotyk, a preto je bronzový povrch lesklý.

Nápis: „Hladomor 1932 – 1933. Na pamiatku nevinných obetí ľuďmi spôsobeného hladomoru na Ukrajine, ktorý zosnoval a uskutočnil Stalinov totalitný režim“

Iné informácie: Larysa Kurylas je prvou umelkyňou, ktorá obrátila pozornosť na zničenie kultúry, ktoré spôsobil hladomor. Aby vyjadrila útok sovietskeho režimu na ukrajinskú kultúru a ukrajinskú kultúrnu elitu, dala na zadnú časť *Obilného poľa* žulové panely, na ktorých je geometrický vzor odvodený z ľudového vzoru na látke, ktorý v roku 1933 vytvoril popredný kyjevský umelec Vasyl Krychevsky.

Washington, USA
Neďaleko budovy Kapitoly
Spojených štátov

Inštalovaný	2015
Autor	Larysa Kurylas
Pôvodca	National Park Service of the USA a Vláda Ukrajiny
Zdroje financovania	Štátom financovaný program

Pamätník obetiam hladomoru

Ako pamätník vyzerá? O čom je?

Pamätník je umiestnený na bočnej stene gréckokatolíckeho Chrámu Povýšenia Svätého kríža.

Okrúhly tvar basreliéfu možno interpretovať rôznym spôsobom. Umiestnenie pamätníka na kostole môže evokovať eucharistický symbolizmus, kresťanský rituál lámania hostie a svätého prijímania.

Vnútri kruhu sú dve prepojené postavy (matky a dcéry) s nejasnými tvármi umiestnené vo výreze v tvare kríža. Nejasné tváre bránia tomu, aby sme ich identifikovali ako konkrétne osoby, pretože predstavujú obeť hladomoru ako celok.

Inštalovaný	2008
Autor	Stefan Dousa
Pôvodca	Generálny konzulát Ukrajiny v Krakove

Nápis v ukrajinskom, poľskom a anglickom jazyku:

„Na pamiatku obetiam veľkého hladomoru v rokoch 1932 – 1933 na Ukrajine“

Aby sme nezabudli

Ako pamätník vyzerá? O čom je?

Pomník je z čiernej žuly. Jeho vzhľad pripomína náhrobný kameň, ktorý odkazuje na tradíciu stavať symbolické hroby.

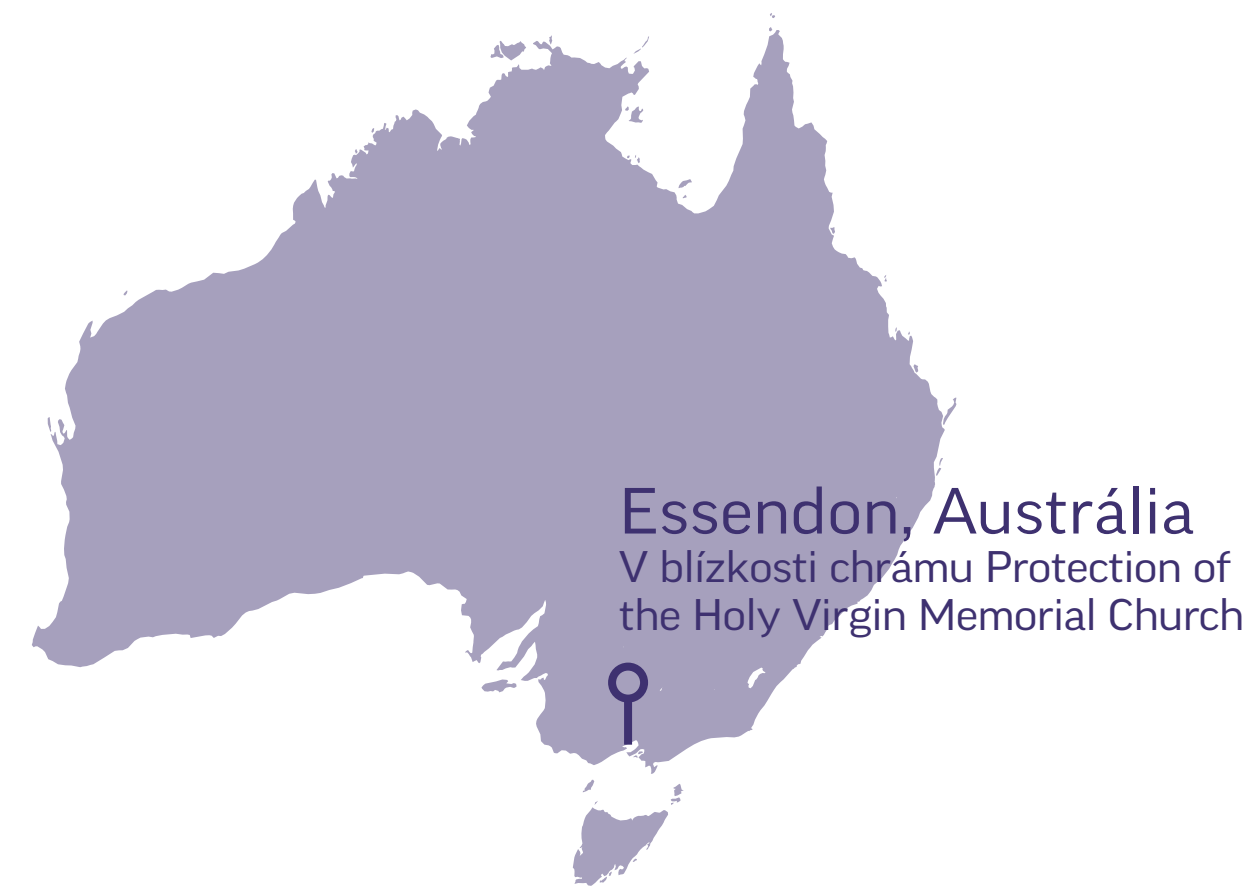
Kombinuje súkromnú skúsenosť straty s tradíciou pripomínania si mŕtvych v miestnej komunite (vidiecke farnosti). Aj keď sa nachádza v Austrálii, pripomína pomníky inštalované na nezávislej Ukrajine.

Nápis v ukrajinskom a anglickom jazyku:

„Na pamiatku siedmich miliónov Ukrajincov, ktorí zahynuli v rokoch 1932 – 33 na následky hladomoru, ktorý spôsobil rusko-bolševický režim na Ukrajine. Aby sme nezabudli“
Ca să nu uităm”

Iné informácie:

Alexandrov, ktorý daroval 5 000 austrálskych dolárov, sa odhalenia pamätníka nedožil. Návrh pamätníka urobil austrálsky umelec George (Yurko) Himmelreich bez nároku na honorár.

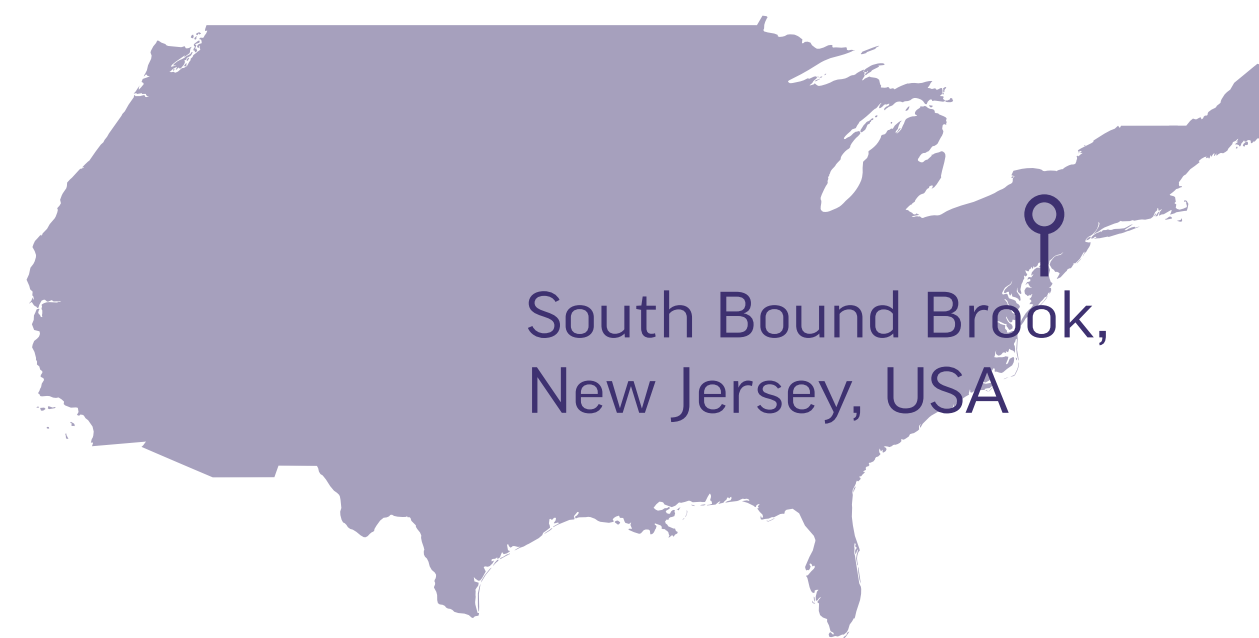
Inštalovaný	9. októbra 1983
Autor	George (Yurko) Himmelreich
Pôvodca a zdroje financovania	Ivan Alexandrov (súkromný dar)

Pamätný chrám sv. Andreja

Ako pamätník vyzerá? O čom je?

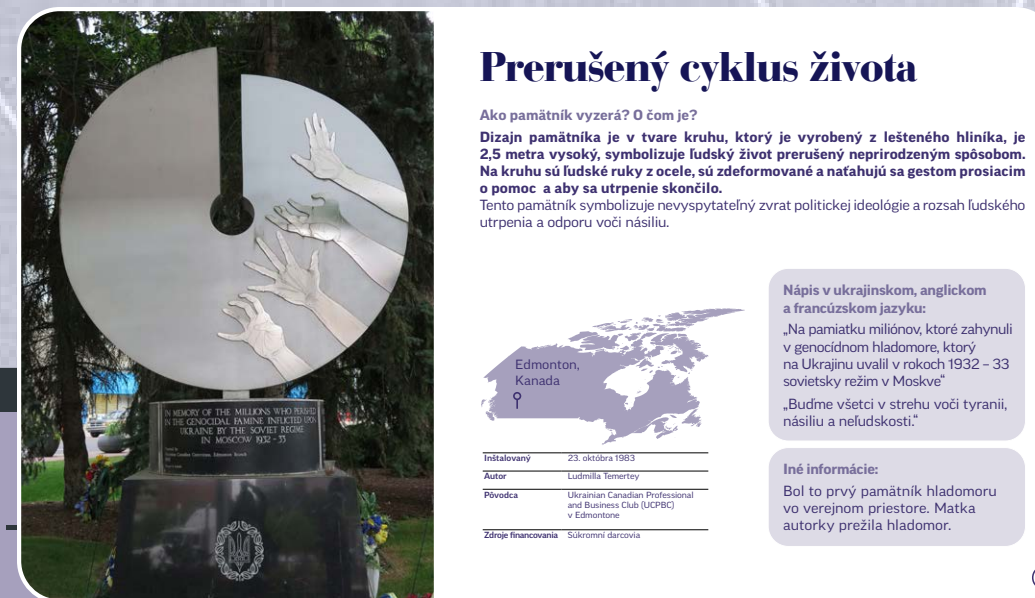
Tento pamätný chrám bol symbolom ukrajinskej chrámovej architektúry, postavili ho v ukrajinskom barokovom štýle. Cieľom pamätného chrámu bolo pripomínať budúcim generáciám ukrajinskej diaspóry ich národné korene a národné dedičstvo. V rokoch 1965 – 1993 bol Pamätný chrám sv. Andreja ústredným miestom pamäti hladomoru v USA, postavila ho Ukrajinská pravoslávna cirkev na pamiatku všetkých Ukrajincov zabitých komunistickým režimom, tých, ktorí položili svoj život za ukrajinskú nezávislosť, a všetkých svätých miest, ktoré na sovietskej Ukrajine zničili.

Inštalovaný	1965 (vysvätenie kostola)
Autor	Yurii Kodak
Pôvodca	Arcibiskup Mstyslav Skrypnyk
Zdroje financovania	Súkromní darcovia

Cvičenie 1

Analýza pamätníka hladomoru

1. Pozrite si prezentáciu a vyberte si na analýzu jeden pamätník alebo pomník. V notebooku odpovedzte na nasledujúce otázky, použite pri tom to, čo ste videli na fotografiách, a informácie v popisoch pamätníkov:

- Prečo ste si na analýzu vybrali práve tento pamätník?
- Pre koho je tento pamätník určený?
- Čo tento pamätník predstavuje alebo čo pripomína?
- Čo myslíte, aký príbeh alebo posolstvo sa umelec snažil vyjadriť pre návštevníkov? Je niečo, na čo pamätník zabudol?
- Ako pamätník vyjadruje svoj zamýšľaný príbeh alebo posolstvo? Aké materiály umelec použil? Aký druh zážitku umelec pre návštevníkov vytvoril?
- Čie spomienky, čí názor a čie hodnoty sú tam vyjadrené? (Akej skupiny, národa alebo ľudu?)

2. Porozprávajte sa o svojich pozorovaniach v malých skupinách.

Cvičenie 2

Navrhните pomník alebo pamätník pre nejakú významnú historickú udalosť na mieste, kde žijete (krajinu/mesto/dedinu).

1. Dajte si nejaký čas na to, aby ste porozmýšľali o tom, čo o tejto udalosti viete a čo si myslíte, že je to najdôležitejšie, na čo treba pamätať.
2. Urobte si plán svojho pamätníka. Ten plán by mal odpovedať na nasledujúce otázky:
  - Akú myšlienku chcete pamätníkom vyjadriť?
  - Aké publikum chcete zaujať?
  - Ako bude váš pamätník komunikovať vašu víziu pamätníka alebo pomníka?
  - Aké špecifické materiály, formy, obrazy alebo slová bude obsahovať?
3. Potom ako ste si to premysleli, urobte projekt – môže to byť skica, 3-D model v ytvorený použitím softvéru grafického dizajnu alebo soška urobená z hliny či plastelíny.
4. Na záver svoj návrh pomenujte a napíšte krátky popis alebo stanovisko umelca, ktoré k nemu pripojíte.

O autorke:

Wiktorja Kudela-Świątek je docentkou na Inštitúte dejín a archívnickva na Pedagogickej univerzite v Krakove v Poľsku. Jej akademické záujmy sa zameriavajú na interdisciplinárne kritické myslenie a písanie o minulosti, najmä na pamäťové štúdie, orálnu históriu a vizuálnu históriu. Je autorkou piatich kníh a viac ako štyridsiatických vedeckých článkov. Jej posledná kniha je „Večná pamäť: Pomníky a pamätníky hladomoru“ (‘Eternal Memory: The Monuments and Memorials of the Holodomor’, CIUS Press & Księgarnia Akademicka: Toronto-Edmonton-Kraków 2021).

Použitá literatúra:

- Kudela-Świątek, W., *Eternal Memory: Monuments and Memorials of the Holodomor*, transl. G. R. Torr, introd. F. E. Sysyn (Edmonton-Toronto-Cracow: University of Alberta, University of Toronto and Księgarnia Akademicka, 2021)
- Ogiienko, V., ‘The Memorial Topography of the Holodomor Between Cumulative and Cultural Trauma: A Genealogical Approach’, in M. Haake and P. Juszkievicz (eds), *Image, History and Memory: Central and Eastern Europe in a Comparative Perspective* (London and New York: Routledge, 2022), pp. 133–50, doi: 10.4324/9781003264460.

Fotografie:

- Strana 4: Halyna Klid
- Strany 5, 9, 11: Wiktorja Kudela-Świątek
- Strana 6: Ser_GoDo, wikipedia.org, GNU FDL.
- Strana 7: Milwaukee Independent
- Strana 7: (pamätník v Edinburgu v Škótsku): Vysotsky/Wikimedia Commons
- Strana 8: Matt Shalvatis/flickr.com
- Strana 8: Andrii Gladii/Wikimedia Commons
- Strana 10: Photography by БораH, wikipedia.org, CC BY-SA 3.0
- Strana 13: Dariusz Gałazka
- Obrázky vo verejnom vlastníctve Washington, DC: Holodomor Memorial
- Strana 12:

Koordinácia a redakcia obsahu textu: **Urszula Bijoś**
Preklad z angličtiny do slovenčiny: **Milica Hrebičková**
Redaktorka: **Jana Vinterová**

Financovaný
Európskou úniou

Financované Európskou úniou. Texty vyjadrujú názory a stanoviská autorov a nemusia odrážať názory Európskej únie alebo Výkonnej agentúry pre vzdelávanie a kultúru (EACEA). Európska únia ani financujúci orgán nezodpovedajú za tieto názory a stanoviská.